

A reformkor magyar irodalma

A tartalomból

A reformkor irodalmi élete

Stílusirányzatok, társművészetek

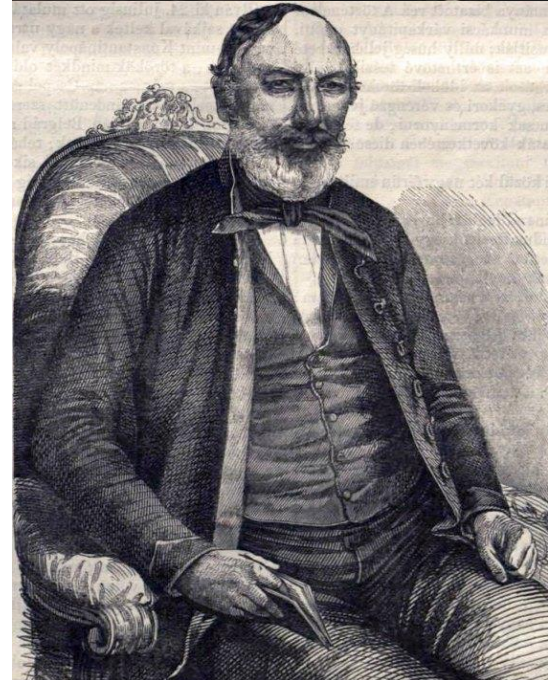
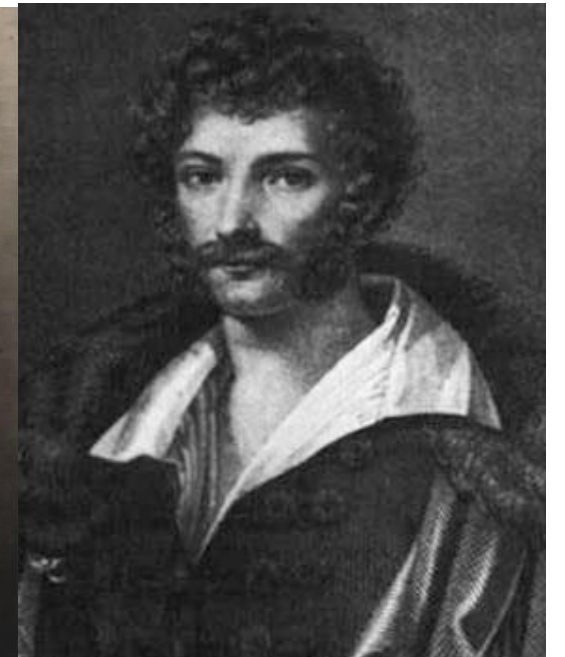
A nemzeti dráma megteremtése:

Katona József: Bánk bán

Kisfaludy Károly

Kölcsey Ferenc

Vörösmarty Mihály

A reformkor néhány jellemzője

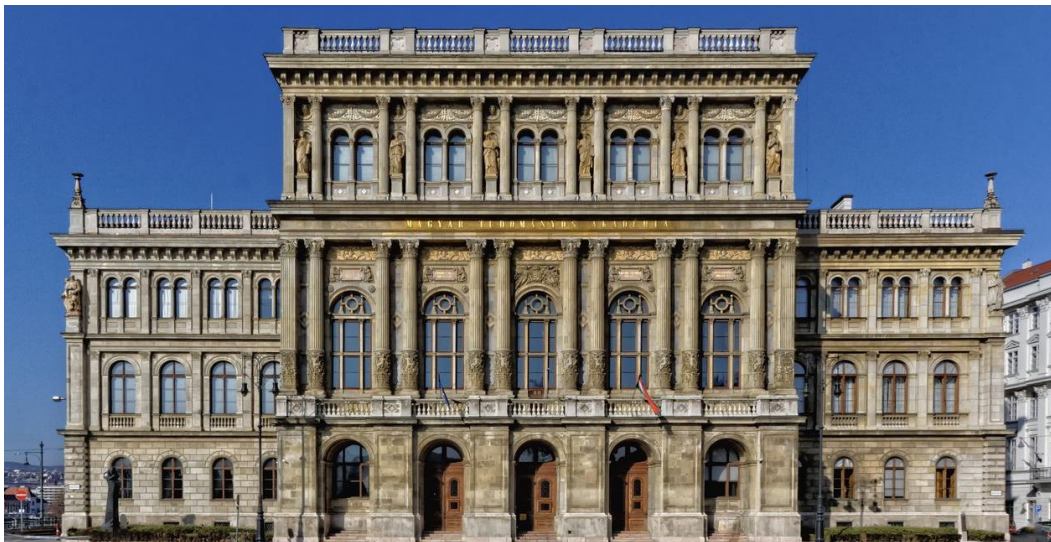
- A reformkor politikai küzdelmeinek lényegét Kölcsey így fogalmazta meg az első reformországgyűlésen (1832-36): „**Jelszavaink valának haza és haladás.**” A „haza” a nemzet függetlenségére, a „haladás” a polgári átalakulásra utal, amelynek alapfeltétele a jobbágyfelszabadítás
- A mozgalmat Széchenyi István indítja el, és ő is tesz érte a legtöbbet. Mind elméletben: Hitel, Világ, Stádium. Mind a gyakorlatban: vasút, gőzhajózás, Lánchíd, kaszinók, lóverseny stb.

- A polgári átalakulást segíti, hogy a nyelvújítás eredményeként létrejön az egységes köznyelv, és **1844-ben a magyar lesz a hivatalos nyelv**
- **A reformkorban lesz Pest az ország szellemi központjává.** Korábban ilyen nem volt, Kazinczy Széphalomról irányította az irodalmi életet

A kultúra intézményei

- A reformkorban jönnek létre az első kulturális intézmények
- 1830-ben megalakul a **Magyar Tudományos Akadémia**. Fő célja eleinte „a honi nyelvet művelni és gyarapítani”. Később a tudományos élet központjává válik

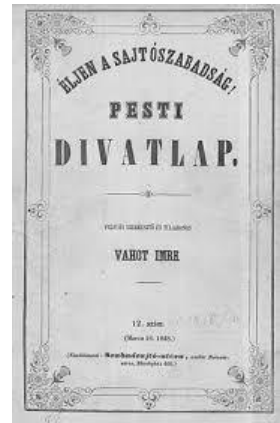
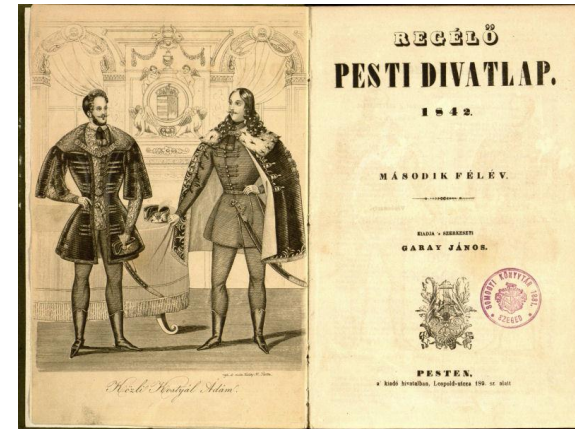
- 1836-ban létrejön a **Kisfaludy Társaság**. Először pályamunkák jutalmazását tűzi ki célul (ld. Toldi), később értékes kiadványokkal is gazdagítja irodalmunkat
- 1837-ben megnyílik az első magyar állandó színház, amely 1840-ben felveszi a **Nemzeti Színház** nevet (*Lent a metróépítés miatt 1964-ben lebontott Blaha Lujza téri épület*)

Irodalmi vezérek, lapok

- A 19. század elején Kazinczy szervezi az irodalmi életet Széphalomról. Az 1920-as években Pest a központ, a fő irányító pedig Kisfaludy Károly. Ő szerkeszti az **Auróra** című évkönyvet (1822-37), a fiatal írók főként hozzá fordulnak
- Az 1930-as évektől az ún. **reformkori triász** kezében van az irányítás. Ők:
 - **Toldy Ferenc** „a magyar irodalomtörténet atyja”, minden intézményben fontos szerepet játszik
 - **Bajza József** a Nemzetit vezeti
 - **Vörösmarty** a legnagyobb költő

- Vörösmarty szerkeszti a **Tudományos Gyűjtemény** irodalmi mellékletét, a **Koszorút**
- Bajza és Toldy nevéhez fűződik az **Atheneum** (1837-43), ahol Petőfi első verse, A borozó megjelenik
- Az 1830-as években lesz népszerű a divatlap. Az első a **Regélő**, az 1840-es években a **Pesti Divatlap** és az **Életképek** a legkedveltebb

A reformkor stílusirányzatai

- A reformkorban négy stílusirányzat van jelen: klasszicizmus, szentimentalizmus, romantika, realizmus
- A **meghatározó stílusirányzat az 20-as, 30-as években romantika**. Ezt erősíti a világirodalmi tájékozódás is. Nagy hatással van alkotóinkra a német, az angol és a francia romantika. **Alkotóink ebben az időszakban** a nemzeti hagyományok megidézésével erősítik az összetartozás érzését, s **teremtik meg a modern nemzeti tudatot** (Himnusz, Szózat)
- Az 1840-es években, Petőfi és Arany művészetében jelenik meg a **népiesség**. Átmenet ez a romantika és a realizmus között. A népköltészet beszédmódját utánozza. **Fő célja a nemzeti tudat kiterjesztése, a nép beemelése a nemzetbe**. Ahogy Petőfi írta Aranyynak: „Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék, s ez a század föladata”

Társművészetek

- A reformkorban jön létre a magyar nemzeti zene: Erkel Ferenc a nemzeti operát teremt meg (Hunyadi László, 1844), a dalszerzők közül Rózsavölgyi Márk és Egressy Béni emelkedik ki
- Az építészetben még a klasszicizmus uralkodik. Híres épületek a Pollack Mihály tervezte Nemzeti Múzeum és a Hild József alkotta Esztergomi Bazilika
- A szobrászat még klasszicista (Izsó Miklós, Ferenczy István), a festészetben ötvöződik a klasszicizmus és a romantika. Jelentős festők: Barabás Miklós, Markó Károly, Borsos József, Székely Bertalan, Than Mór, Lotz Károly

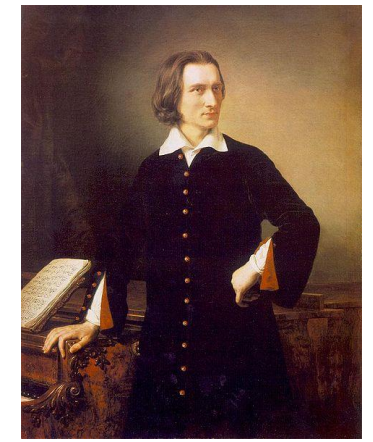
Izsó: Búsuló juhász

Ferenczy: Pásztorlányka

Barabás Miklós: Batthyány Lajos, Liszt Ferenc

Markó Károly egy tájképe

Székely Bertalan: Egri nők

A nemzeti dráma megteremtése 1.

- A reformáció és az ellenreformáció időszakára (16-17. sz.) főként az iskolai színjátszás jellemző. A felvilágosodás korában megnő a színjátszás szerepe, több jelentős dráma születik (pl. Bessenyei: A filozófus, Csokonai: Tempefői)
- Az első magyar színtársulat 1790-ben jön létre Kelemen László vezetésével. 1796-ig 144 bemutatót és majdnem 500 előadást tartottak, főként a Rondellában, a pesti városfal egyik régi bástyájában
- A második 1807-től 1815-ig működik Pest-Budán. Neves színészekkel: Déryné Széppataki Róza, Udvarhelyi Miklós. Hetenként kétszer játszanak. A műveket a színészek, egyetemisták fordítják, köztük van Katona József is
- 1815-től a magyar színeszetnek vidéki városok (Kassa, Miskolc, Kolozsvár, Székesfehérvár) adnak otthont. Vándorszíntársulatok is járják az országot. 1837-ben megnyílik a Nemzeti Színház, így a magyar színeszet a fővárosban végleges otthonra talál

A nemzeti dráma megteremtése 2.

- A színlapon eleinte főként fordítások szerepelnek, de egyre nagyobb számban születnek eredeti darabok is. Ilyen Gorove László Az érdeemes kalmár (1807), Gombos Imre Az esküvés (1817) vagy Kisfaludy Károly Tatárok Magyarországon (1819) című műve. A nemzeti múlt magyar nyelvű megidézése és felmagasztalása már önmagában elegendő a sikerhez, a közönség elsősorban erre figyel
- Az első jelentős magyar dráma Katona József Bánk bánja. 1815-ben írja, a végleges változat 1819-ben készül el. Ősbemutatójára 1833-ben Kassán kerül sor. Ekkor még nincs sikere. Arany Jánoson kívül a kritika sem méltányolja. 1848. márcus 15-én azonban már vele ünneplik a forradalmat
- A szabadságharc bukása után először 1858-ban mutatják be. Azóta folyamatosan játsszák a fővárosban és vidéken egyaránt
- A műből Egressy Béni szövegkönyve alapján Erkel Ferenc írt operát 1861-ben. Ezt a március 15-én újra és újra bemutatják, hiszen a nemzeti függetlenség és a polgári átalakulás kérdéseit önti művészi formába

Katona József (1791-1830)

- Katona József Kecskeméten született. Apja takácsmester. Kecskeméten, majd a szegedi piaristáknál tanul. Ezután Pesten jogot hallgat. Itt kapcsolódik be a színházi életbe, amelyet Déryné iránti szerelme is motivál
- 1813-14-ben több történelmi drámát is ír (pl. István, Jeruzsálem pusztulása), majd hazatér Kecskemétre, ahol a város alügyésze, majd főügyésze lesz
- A halálának helyszínén felállított emlékkövön ez olvasható: „ITT HASADT MEG SZÍVE KECSKEMÉT LEGNAGYOBB FIÁNAK. A régi tanácsház kapujának helyét, hol a „BÁNK BÁN” költője 1830. április 16-án összeesett, ezzel a kővel jelölte meg a Katona József Társaság. 1934.”

Katona szülőháza Kecskeméten

A Katona-emlékkő a Városháza előtt

Katona szobra szülővárosában

A Bánk bán műfaja, forrásai

- A Bánk bán **tragédia, hiszen a tragikum esztétikai minősége**, a hirtelen bekövetkező visszafordíthatatlan értékvesztés **uralkodik benne**. Több szereplője meghal (pl. Gertrudis, Petur, Melinda), Bánk bán pedig lelkileg összeroppan
- Emellett **történelmi dráma** is. Szerzője azért fordul a múlthoz, hogy jelenének üzenjen. Ahogy Gyulai Pál írja: *„Személyei semmit se mondanak, ami a korrallal ellenkeznék, de mind olyat mondanak, ami most is visszhangra talál minden szívben”*

- A dráma témáját történelmi olvasmányjaiból merítette Katona, főként Heltai Gáspár és Antonio Bonfini krónikájára támaszkodott. Mindketten beszámolnak az 1213-as eseményről: az ország nádorának hitvesét elcsábítja II. András feleségének öccse, ami miatt Bánk megöli a királynét.
- A forrásokat szabadon kezeli a szerző. A történelmi alakok mellett „saját” szereplőket is alkot: Tiborc, Biberach, Izidóra
- Felhasználja a drámai hagyományt is. Shakespeare és Schiller hatása jelen van a jellemábrázolásban és a szerkesztésben, ám az egész eredeti

Cselekmény, szerkezet

- A dráma előversengésből és öt felvonásból áll.
- Az előversengés adja az **expozíciót**. Megtudjuk: mind a haza, mind Bánk bán becsülete veszélyben forog, hiszen a főurak Petur vezetésével lázadásra készülnek, Ottó pedig el akarja csábítani Bánk hitvesét, Melindát
- A **bonyodalmat** főként az jelenti, hogy Petúrék hívására Bánk bán visszatér a palotába. Ő látja, hogy Ottó udvarol feleségének, aki viszont visszautasítja a csábítót
- A **kibontakozás** a második felvonásban Petur házában folytatódik. Bánk leszereli a pártütőket, ám miután Biberachtól megtudja: Ottó a magáévá tette feleségét, visszasiet a palotába. Felelősségre vonja Melindát, majd Tiborcra bízta, aki a németek (merániaiak) miatt panaszkodik
- A drámai küzdelem **tetőpontja** a 4. felvonás. Bánk számon kéri, majd megöli a királynét. Petúrék felkelésére is ekkor kerül sor
- Az 5. felvonás a **megoldás**. Hazatér II. Endre, aki jogosnak ismeri el Bánk tettét. Bánk ennek ellenére összeroppan Melinda halála miatt

Romantikus dráma

- A Bán bánnak vannak klasszicista vonásai, de több a romantikus:
 - A klasszicizmushoz köti, hogy az egyes felvonásokon belül érvényesül a hármas egység
 - A mű egészében azonban gyakran változnak a helyszínek, s a mértéktartás helyett a romantika szenvedélyessége uralkodik. Nemcsak szavakban, hanem tettekben is: a néző tanúja Gertrudis megölésének és Biberach meggyilkolásának

A jellemek rendszere

- A szereplőket Arany János három csoportba osztotta: **Bánk köréhez** tartozik Melinda és bátyjai (Mikhál és Simon bán), valamint Petúrék és Tiborc. **Gertrudis köréhez** sorolhatjuk Ottót, Biberachot és Izidórát. **Endre király körét** képezi a királyfiak nevelője, Myska bán és Solom mester
- A szereplők többségét egy-egy egy **uralkodó tulajdonsággal** jellemzi a szerző: Petur indulatos, Ottó gyáva, Biberach cinikus, Endre igazságos, Tiborc becsületes, Mikhál félénk, Simon aggályoskodó

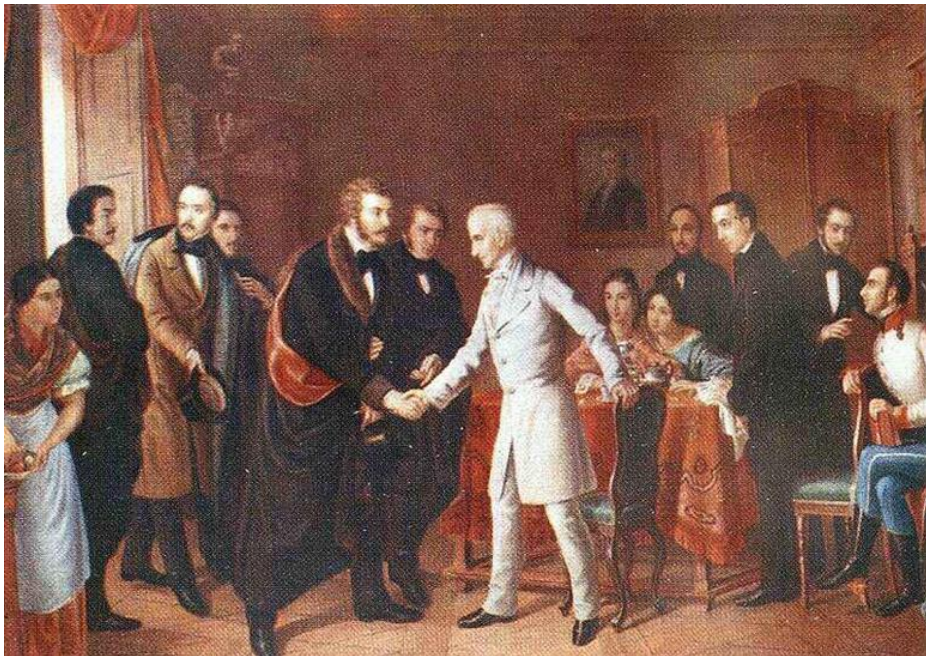
- Gertrudis uralkodó jellemvonása a hiúság. Utolsó szavai is ezt sugallják „*Meghalni - nem királyi széken - ah!*”
- Bánk bán igazi hazafi, s számára nagyon fontos a becsület is. Indulatos személyiség, de képes a mérlegelésre, a higgadt érvelésre is, mint azt a 2. felvonásban látjuk
- **Bűnt követett-e el, amikor megölte a királynét?** E kérdés megosztja az elemzőket. Barta János szerint nem, bűnös viszont feleségével szemben, akit előbb örületbe hajszol, majd magára hagy. Szerinte emiatt roppan össze az utolsó felvonásban

Konfliktus, nyelv

- A mű konfliktusa Bánk és Gertrudis összeütközése. Lényege: **a nemzeti és az idegen érdekek összeütközése**
- Az idegen (német) származású királyné és köre háttérbe szorítja a magyarokat, a főnemeseket és a köznemeseket is (Petur, Tiborc), ráadásul a becsületet sem tiszteli
- Bánk bán egyszerre száll síkra hazájáért és becsületéért. Sokáig tétovázik. Végül önvédelemből, indulatból öl, de nem gondolja, hogy tette megoldás
- Ez a kérdés nyitva marad. A nyitottság is romantikus vonás
- A műben Katona még a nyelvújítás előtti nyelvet alkalmazza
- Hatásos szóképek, jelképes erejű szavak (lánc, vakság, látás...) erősítik a drámai hatást: „*Csontjaimmal a meráni gyermekek fognak tekézni*” – fakad ki pl. Petur. A szereplők egyéniségüknek és lelkiállapotuknak megfelelően beszélnek
- Sok a tömör velős mondás a műben. Főleg Bánkra jellemző ez: „*Két fátyolt szakasztok el: hazámról és becsületemről.*” „*Mint vándor a hófúvásban, úgy /lelkem ingadoz határtalan kétség között*” „*Nincs a teremtésben vesztes csak én...*”

Kisfaludy Károly (1788-1830)

Kisfaludy Sándor öccse. Téten született, a győri bencésekhez járt. Előbb katona, majd festészetet tanul Bécsben. Hazatérve bekapcsolódik az irodalmi életbe, s átveszi Kazinczytól a vezető szerepet (ezt örökíti meg Orlay Petrich Soma festménye)

- Íróként, drámaíróként, költőként és irodalomszervezőként egyaránt jelentős
- **Sulyosdi Simon** (1823) című műve az első jelentős magyar novella. A nőszüléssel folyton elkéső parlagi nemes figurája Petőfi Pató Páljának előképe
- Költészetéből hazafias versei emelkednek ki: **Szülőföldem szép, határa, Honvág, Mohács**
- Irodalomszervezőként, az **Auróra** című zsebkönyv szerkesztőjeként (1822-30) a nemzeti költészet megteremtéséért dolgozik

A drámaíró

- Drámaíróként a legnépszerűbb és a legjelentősebb. Őt tekintjük a magyar vígjáték atyjának. Már Toldy Ferenc felismerte, milyen kimeríthetetlen „a komikus jellemek rajzolásában és mulattató helyzetek bonyolításában”.
- Komédiái közül kiemelkedik A kérők (1817), a Csalódások (1828)
- Mellette írt színműveket (pl. Mátyás deák) és tragédiákat is (pl. Stibor vajda)

Két fotó a Kérők előadásaiból

Kölcsey Ferenc

- Kölcsey (1790-1838) a reformkor egyik legmélyebb gondolkodója és legnagyobb költője. Hazafias lírája mellett kiemelkedő kritikákat és tanulmányokat is írt
- Az erdélyi Sződemeteren született középnemesi családban. Korán árvaságra jutott, fél szemét gyermekkori himlő miatt veszítette el
- A debreceni református kollégiumban tanult, majd Pesten folytatott joggyakorlatot. 1811-ben átvette birtokai irányítását, 1815-től Szatmárcsekén élt
- 1829-től bekapcsolódik a közéletbe. 1832-ben Szatmár megye főjegyzője és országgyűlési követe lesz
- A reformokért szállt síkra, s amikor a megye másra utasította, lemondott mandátumáról (1835)

A szatmárcsekei Kölcsey-kúria

Kölcsey síremléke a szatmárcsekei temetőben

Kritikák, tanulmányok

- Az 1810-es években irodalmi bírálatokat ír. Közülük a legismertebb a **Csokonairól** (1815) és a **Berzsenyiről** (1817) szóló. Itt még a klasszicizmus eszményeit vallja, ezért is kritizálja Csokonai szabadszájú népiességét és Berzsenyi romantikus képalkotását
- A következő évtized legfontosabb tanulmánya a **Nemzeti hagyományok** (1826). Úgy véli, igazi nemzeti költészet csak az ősi hagyományokból fakadhat. Mit tehetünk, ha ez elveszett? Fontos megjegyzést tesz itt: *„Úgy vélem, hogy a való nemzeti poézis eredeti szikráját a köznapi dalokban kell nyomozni.”* Ezzel a népköltészetre irányítja a figyelmet, s előkészíti Erdélyi János, Petőfi, Arany, Kodály és Bartók tevékenységét, akik a népköltészetet is felhasználva alkotnak maradandót
- Az 1830-as években mondja el Kölcsey **országgyűlési beszédeit**. Ezekben számos reformtéma szóba kerül a színjátszástól az adózáson át a szólásszabadságig

Parainesis Kölcsey Kálmánhoz

- Kölcsey legjelentősebb prózai művét unokaöccséhez írta 1837-ben. Életfilozófiáját fejt ki benne. Két kérdés áll a középpontban: Miért élünk? Hogyan éljünk?
- Goethehez hasonlóan (ld. Faust) ő is az emberiség boldogulásáért végzett tevékeny életben látja az élet értelmét. S úgy látja: az emberiségért akkor tehetünk legtöbbet, ha a haza felemelkedésén munkálkodunk
- Hogyan: szorgos tanulással, a tudás átadásával, a nemzeti nyelv pallérozásával...

• Néhány idézet a műből:

- *Törekedjél ismeretekre! De ismeretekre, melyek ítélet s ízlés által vezéreltetnek.*
- *A könyvek száma végtelen, a te éveid pedig végesek... Mint az üres beszédű társalkodót, úgy kerüld a tartalmatlan könyvet.*
- *Meleg szeretettel függj a hon nyelvén! - mert haza, nemzet és nyelv, három egymástól válhatatlan dolog*
- *Ismerd magadat és magad által az embereket*
- *Régi tanács; minden tudja azt, s kevés követi: eszed járjon előbb nyelvednél s tetteknél.*
- *A sokaságért híven munkálj, de ítéletével ne törődjél.*
- *Nem önmagadé vagy, hanem a közösségé.*
- *Mert alapos s egyszersmind sokoldalú tudományt szerezni felette nehéz. Sok olvasás, még több gondolkozás, sok egybehasonlítás, még több gyakorlás, s fogyhatlan béketűrés és állandóság az, ami itt megkívántatik.*
- *Ki gyermeket nevel, az a hon iránt szent kötelességet teljesít.*

Hazafias lírája

- Kölcsey szentimentalista versekkel indul (pl. Elfojtódás), a húszas években azonban a haza kerül érdeklődésének középpontjába.
- Egyfelől buzdít, másfelől bírál. A buzdító szándék elsősorban epigrammaiban jelenik meg. Ilyen költemény a pozsonyi országgyűlés időszakában, 1833-ban készült **Emléklapra**, amely a hazaszeretet tekinti az ember legszentebb érzésének:

Négy szócskát üzenek, vésd jól kebeledbe, s fiadnak
Hagyd örökül ha kihúnysz: A HAZA MINDEN ELŐTT.

- **Huszt** című epigrammája (1831) a tett követelményét fogalmazza meg. Úgy látja, hogy a cselekvő hazaszeretet okot adhat a bizalomra. Az alkotás érdekessége az előkészítő rész és a csattanó feszültsége. A „lebegő rémalak” óv a romantikus ábrándoktól, s hívja fel a figyelmet a cselekvés fontosságára:

Bús düledékeiden, Husztnak romvára megállék;

Csend vala, felleg alól szállt fel az éjjeli hold.

Szél kele most, mint sír szele kél; s a csarnok elontott

Oszlopi közt lebegő rémalak inte felém.

És mond: Honfi, mit ér epedő kebel e romok ormán?

Régi kor árnya felé visszamerengni mit ér?

Messze jövővel komolyan vess öszve jelenkort;

Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!

Ostorozó hazafiság

- Epigrammáiban tette buzdít, más verseiben viszont keményen bírál, mert attól fél: a nemesség nem képes felnőni a nemzet előtt álló feladatokhoz
- E verseiben (akár Adynál) jelen van a nemzetféltés és a bírálat, **az aggódó és az ostorozó hazafiság**
- A Zrínyi dala és a Zrínyi második éneke új verstípust hoz irodalmunkba: párbeszédbe kivetített monológ mindegyik, dialógusban jelenik meg a költő belső vitája
- A **Zrínyi dalában** a vándor a múlt dicsőségére és a hazaszeretetre kérdez rá. Ám az hiányzik a jelenben, mert a magyarság elkorcsosult („Csak névben él”)
- A **Zrínyi második éneke** Zrínyi és a sors párbeszéde. Zrínyi azért könyörög a sorshoz, hogy kegyelmezen a bűnös nemzetnek, ám az visszautasítja
- A lezárásban megjelenik a nemzethalál. Új nép kerül ide, amelynek más lesz a nyelve („más szózat”) és az érzései („más keblü nép”)

Himnusz

- Első számú nemzeti énekünket 1823. január 22-én írta, 1989 óta ez a magyar kultúra napja
- Műfaja könyörgő himnusz. A könyörgés lényege: a magyarság a múltbeli szenvedéseivel rászolgált a szebb jövőre
- Szerkezete keretes: az első és az utolsó strófában fogalmazódik meg a fő mondanivaló. A 2-3. versszak a dicső múltat, a 4-6. a bűnök miatt bekövetkezett tragédiákat jeleníti meg, a 7. a kilátástalan jelent festi

- Hogyan viszonyul a Szózatához?
 - Az nem himnusz, hanem óda, amely a cselekvő hazaszeretettől várja a szebb jövőt, és az emberiséghez fordul a nemzet érdekében
 - Ám a Szózat is keretes szerkezetű, és ott is a keret hordozza lényegét
 - Az is bemutatja a múltat, de nem osztja két szakaszra, mint a Himnusz, hanem a helytállást emeli ki
 - Mindkét mű romantikus alkotás, ami megfigyelhető a stílusban is: nagyszabású ellentétek, monumentális képek stb.

Vörösmarty Mihály

- **Irodalomtörténeti helye:** Vörösmarty (1800-1855) az egyetemes romantika egyik legnagyobb alakja. Ahogy Orosz László fogalmaz: „Életét és korát a lángész színvonalán fejezte ki”.
- Elsősorban lírikus, de a líra műneme csak az 1830-as évek közepétől kerül érdeklődésének középpontjába. Addig számos drámát, eposzt és elbeszélő költeményt ír. Ezekben többnyire együtt van jelen a hazaszeretet és a szerelem érzése (pl. **Zalán futása** című eposza, **Szép Ilonka** című elbeszélő költeménye)

Vörösmarty élete

- A Fejér megyei Nyéken született, közel a Velencei-tóhoz, apja gazdatiszt, majd bérlő. 1811-től a székesfehérvári cisztercieknél, majd a pesti piaristáknál tanul. Jogot végez a pesti egyetemen, 1824-ben ügyvédi vizsgát tesz
- Apja halála miatt 1818-tól 1826-ig nevelő a Perczel családnál Pesten és a Bonyhád melletti Börzsönyben. Reménytelenül beleszeret tanítványai nővérébe, Etelkába
- Ezt követően Pesten él, főként szerkesztésből, írásból; az irodalmi élet egyik vezéralakja

- 1843-ban feleségül veszi a nála 26 évvel fiatalabb Csajághy Laurát
- A szabadságharcot versekkel, cikkekkel szolgálta. Világos után bujdosott, majd fölmentették. 1850-től családjával vidéken élt földbérlelőként, betegeskedve
- Temetése országos gyásznap volt, tiltakozás az önkényuralom ellen

Kápolnásnyék, Vörösmarty emlékmúzeum

Vörösmarty, az epikus

- Vörösmarty hírnevét a **Zalán futása** (1825) című eposz alapozta meg. A mű a honfoglalás egyik győztes csatájának megidézésével erősíti a nemzeti tudatot. **Az események két szálon futnak:** Az Árpád vezette küzdelem mellett Ete és Hajna szerelmének történetét is megismerjük. A hexameterben írt eposz él az eposzi kellékekkel. Istenvilága „ősmagyar”: Hadúr, Ármány
- A nemzet lelkiismeretének ébresztése és a szerelmi szenvedély a téma későbbi epikus műveinek többségében is (Cserhalom, 1825; Eger, 1827), de megjelenik a „tündéromantika”, (A Délsziget, 1826) és a gyűlölet is (Kétszomszédvár, 1831)
- A szerelmet és a hazafiságot kapcsolja össze a **Szép Ilonka** (1833) című felejthetetlen románc. A címszereplő szerelemre lobban Mátyás király iránt, akit vadásznak hisz. Amikor kiderül számára kiléte, sírba sorvad bánatában.

Nagyapja felszólítására, aki egykor Hunyadi János vitéze volt, így beszél a műben a „vadász”:

"Éljen hát a hős vezér magzatja,/ Addig éljen, míg a honnak él/ De szakadjon élte pillanatja,/ Melyben attól elpártolni kél;/ Egy király se inkább, mint hitetlen:/ Nyűg a népen a rossz s tehetetlen."

Szívbemarkolóan szép sorok érzékeltetik Szép Ilonka bánatát:

„És ha láttál szépen nőtt virágot/ Elhajolni belső baj miatt,/ Úgy hajolt el, félvén a világot,/ Szép Ilonka titkos bú alatt./ Társasága lángzó érzemények,/ Kínos emlék, és kihalt remények.” „A rövid, de gyötrő élet elfolyt/ Szép Ilonka hervadt sír felé;/ Hervadása líliomhullás volt/ Ártatlanság képe s bánaté.”

Vörösmarty, a drámaíró

- Ugyanazok a témák jellemzik Vörösmarty drámáit is, mint epikáját. Kiemelkedik közülük a **Csongor és Tünde** című drámai költemény (1830), amelyet Gyergyai Albert 1600 körül keletkezett **Árgirus históriája** felhasználásával írt. A műben **egyszerre van jelen a mesei játékosság és a mély gondolatiság**
- Az alkotás a Tündétől elszakított Csongor útját rajzolja meg, aki jelképes 24 óra alatt végigjárja a világot a hármass úttól a hármass útig, Hajnal országától az Éj birodalmáig

- **A mű a boldogság titkát, az élet értelmét kutatja, s azt elsősorban a szerelemben leli meg; Tünde még az örök életről is lemond ezért**
- Ezt az értelmezést erősíti a Kalmár, a Fejedelem és a Tudós sorsa (hármass út), hiszen koldus, földönfutó, örült lesz belőlük. **Az Éj monológja az elmúlás hatalmáról érzékelteti a boldogság törékenységét is**

Lírájának jellegzetes témái, poétikai megoldásai

- Az 1830-as évektől kerül a líra érdeklődésének centrumába. Legjelentősebb művei két téma köré csoportosulnak:

1. **A haza sorsa, amely szorosan összekapcsolódik az emberiséggel.**

Vörösmarty is úgy látja, mint Kölcsey: az emberiség felemelkedése a hazán át vezet. Ahogy már Pázmán című epigrammájában 1830-ben megfogalmazza: **„Legszentebb vallás a haza s emberiség.”** E két egymástól elválaszthatatlan téma közül hol az egyikre, hol a másikra kerül a hangsúly nagy verseiben: Szózat, A Gutenberg-albumba, Gondolatok a könyvtárban, Az emberek, Előszó, Vén cigány. Költészete poétikai szempontból összetett, hiszen számos műfajban alkot az epigrammától az ódán át a rapszodiáig

2. **A második téma a szerelem.** Vörösmartynak két nagy szerelme volt: Perczel Etelka és Csajághy Laura. Az elsőről nem vallott közvetlenül, Laurához viszont szép alkotások szólnak: Ábránd, A merengőhöz

Két szerelmes vers: Ábránd, A merengőhöz

- Az **Ábránd** 1843-ban keletkezett, néhány hónappal házassága előtt. **Műfaja szerelmi dal.** A költő szerelmet vall, s viszonzást remél: ezt érzékelteti a cím
 - **Szerelmének nagyságát átváltozások érzékeltetik** (akár Petőfi Fa leszek, ha.. című versében), amelyek ellentétek is: fa a bércen, kő a bérc alatt, illetve „őrült” és „normális” az első és a negyedik versszakban. E nagyszabású ellentét túlzás is, szerelmének nagyságát fokozza föl, egyúttal szép keretbe foglalja a gondolatmenetet
 - Hasonló időszakban, hasonló céllal keletkezett **A merengőhöz**. Műfajilag **átmenet a lírai és a tanító óda között.** Szárnyaló hangneme, képalkotása az elsőhöz köti, az üzenet világos megfogalmazása az utóbbihoz kapcsolja
 - A témát az alábbi rész fogalmazza meg legeggyértelműbben:

*Nézd a világot: annyi milliója,
S köztük valódi boldog oly kevés.
Ábrándozás az élet megrontója,
Mely, kanccsalúl, festett egekbe néz.*
- Értsd: Alkudj meg a valóval, fogadd el azt, aki szeret...

Szózat

- A **Szózat** 1836-ban, az első reformországygyűlés feloszlását és Kossuth letartóztatását követően keletkezett. E válságos helyzetben fordul a magyarsághoz a költő (a cím jelentése: felhívás), és követel rendületlen hazaszeretetet
- Az **óda keretes szerkezetű**. Itt fogalmazódik meg a fő mondanivaló: a beszélő azért kér megingathatatlan hazaszeretetet, mert az egyén tán cserélhet hazát, de **a magyarság mint nemzet csak itt boldogulhat**. Erőteljes ellentétek fejezik ki ezt...
- A **második** szerkezeti egységben (a 2-5. strófa) a küzdelmes múlt jelenik meg, hogy a **harmadikban** (6-7. szakasz) **már a jelenbe érkezzünk**: a múltbeli helytállásnak köszönhetően illeszkedhetünk be az emberiség nagy közösségébe
- A **jövő lehetőségeit teszi mérlegre a negyedik egység** (8-12. versszak). A „szébb kor” áll itt szembe a nemzethalállal. A nagyszabású ellentét szerepe a biztatás, amit a visszatérő keret is erősít
- A vers stílusa romantikus, angol-skót balladaformában íródott

A Guttenberg-albumba

- A mű 1839-ben keletkezett, és 1840-ben jelent meg a könyvnyomtatás feltalálásának 400. évfordulójára kiadott albumban. Műfaja: **romantikus epigramma**. Hosszabb, mint a klasszikus epigramma, s a romantikus körmondat, a nagyszabású képek a képzeletet és az érzelmeket is megmozgatják
- Két egységre tagolható. Az első 12 sor, **az előkészítő rész hat feltételt sorakoztat fel** (az ész diadala, béke, erkölcsi és értelmi fejlődés, a tudás és az erkölcs harmóniája, egység, igazságosság), az utolsó 2 sor **csattanója pedig azt állítja: a világ akkor lesz méltó a nagy találmányhoz, ha megvalósulnak**
- A feltételek a **romantikus liberalizmus** követelményeihez kapcsolódnak. **Ennek eszmevilágát vallja a költő. Történelemfelfogása** is hozzá kapcsolódik. Teleologikus, vagyis **célelvű; úgy gondolja: egyszer megszülethet a tökéletes világ**, ahol boldog lehet az ember. A történelem, ha nem is zökkenők nélkül, de ebbe az irányba halad. Ez figyelhető meg Petőfi A 19. század című versében is, amelyre valószínűleg hatott is („Ha majd a bőség kosarából...”)

Gondolatok a könyvtárban

- „Ment-e a könyvek által a világ elébb?”
Előbbre vitték-e a nagy eszmék és a tudomány az emberiséget? – ez az alapkérdése az 1844-ben az Akadémia könyvtárában írt **rapszodiának**, amelyben kiábrándultság és lelkesültség váltja egymást, a tragikus pátoasz pedig tragikus iróniával vegyül
- A kérdésre a beszélő NEM-mel válaszol, s két lehetőséget vázol fel:
 - Az egyik a „könyvégetés” (máglyakép), az eszmék elutasítása
 - A másik a tett követelménye: az embernek sohasem szabad feladnia a reményt

- A lezárásban ez „mégis-morál” diadalmaskodik. Madách-hoz hasonlóan **az emberi élet értelmét a küzdelemben látja**, s vele ellentétben kijelöli annak irányát is: **a jelenben akkor tehetünk érte a legtöbbet, ha a nemzet felemelkedésén munkálkodunk:**

*Mi dolgunk a világon? küzdeni,
És tápot adni lelki vágyainknak.
Ember vagyunk, a föld s az ég fia.
Lelkünk a szárny, mely ég felé viszen,
S mi ahelyett, hogy törnénk fölfelé,
Unatkozunk s hitvány madár gyanánt
Posvány iszapját szopva éldegéljünk?
Mi dolgunk a világon? küzdeni
Erőnk szerint a legnemesbekért.
Előttünk egy nemzetnek sorsa áll.
Ha azt kivittuk a mély sülyedésből
S a szellemharcok tiszta sugaránál
Olyan magasra tettük, mint lehet,
Mondhatjuk, térvén őseink porához:
Köszönjük élet! áldomásodat,
Ez jó mulatság, férfi munka volt!*

Az emberek (1846)

- A Gondolatok a könyvtárban még reménnyel zárult, ám a történelemben már nem egyenesvonalú fejlődést látott, hanem fejlődő és hanyatló szakaszok váltakozását (ciklikusan fogta fel)
- Egyértelműen **tragikus az emberek történelemfelfogása**. Zsákcútkák sorozataként mutatja be
- Miért? **Azért mert az emberben több a rossz mint a jó, erősebb benne az állati, mint az isteni**. Erre utal a cím, és ezt nyomatékosítja a refrén: „*Nincsen remény!*”
- S ezt húzzák alá az utolsó strófa mitológiai képei. Káin és Ábel bibliai történetére („*testvérgyűlölési átok*”), és Théba alapítására utalnak ezek („az emberfaj sárkányfog-vetemény”)
- **A vers közvetlen kiváltó oka a galíciai parasztfelkelés volt**. A Habsburgok a lengyel parasztokat saját nemeseik ellen uszították („*Istentelen frigy van közötted,/ Ész és rossz akarat*”). Üzenete egyetemes – keserű, de gyógyító orvosság. Ahogy Illyés írja, „aki szépen kimondja a rettenetet, azzal föl is oldja”
- A vers hangnemét a tragikus irónia határozza meg

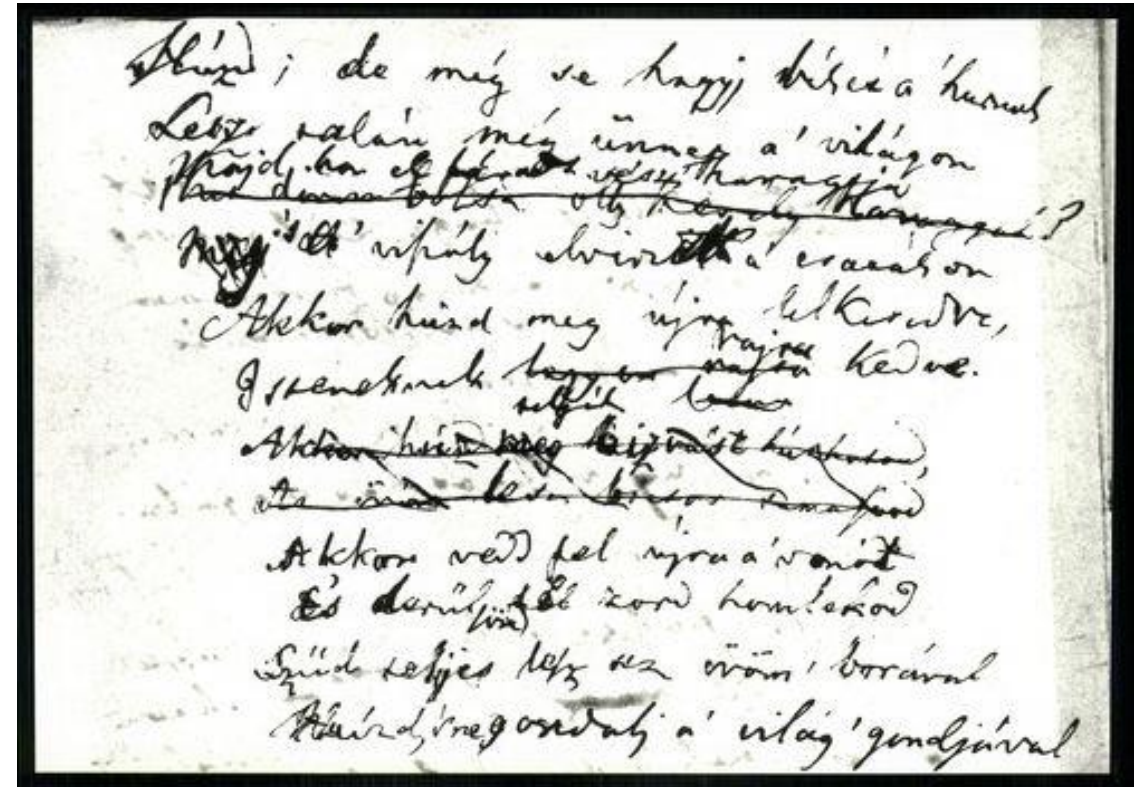
Előszó

- Vörösmarty kevés verset írt a szabadságharc leverése után, két verse azonban az egyetemes romantika remekművei közé tartozik. Az 1850-51 telén született **Előszó létértelmező mű, emellett idő- és értékszembesítő alkotás**. A költő természeti képekkel dolgozik: a nyitány tavaszi **idill**, ezt **tragikus értékpusztulás**, majd a tél értékhiánya követi, hogy az utolsó strófa áltavasza látszatértékeket, **tragikus iróniát** sugalljon
- Vasy Géza szerint a vers három szinten értelmezhető:
 - Aktuális-politikai síkon előbb a **reformkor** lelkes építőmunkáját mutatja be, majd a **forradalom** lelkesedését, amit a **megtorlás** követ. A zárlat azt érzékelteti, hogy a **társadalomban nem jöhet igazi megújulás**
 - Világtörténelmi síkon egyetemesebb kiábrándulást sugall; azt, hogy a forradalmak leverésével a **romantikus liberalizmus álmai szertefoszlottak**
 - Létértelmező versként a **teremtés elhibázottságáról, az ember gyarlóságáról szól**, mint Az emberek, amelyet mindenekelőtt a zord teremtés fölött elborzadó Isten képével érzékeltet

A vén cigány

- Vörösmarty utolsó nagy verse (1854) **modernizált bordal**. A beszélő a borhoz és a zenéhez menekül, hogy enyhítse bánatát –érzékelteni a refrén. Egyúttal **önmegszólító vers is**: a vén cigány a költő alakmása
- A strófák többi része a költő látomását festi. Az emberiséget sújtó tragédiákat jeleníti meg ez a sodró erejű vízió természeti és mitológiai képekkel. A képek monumentálisak, mozgalmasak és nagy szerepe van a zeneiségnek

- A vers előbb tragikusnak festi a történelmet, majd fordulat jön: a beszélő igenli a pusztulást, mert az hozhatja el a megújulást, mint Noé idején. A refrén is megváltozik itt

Részlet A vén cigány kéziratából